

*Оксана Хомишак, викладач кафедри методики викладання іноземних мов
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

КАТЕГОРІЯ БАТЬКІВСТВА У ЗАРУБІЖНІЙ ПЕДАГОГІЦІ: СОЦІО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається феномен батьківства як соціо-педагогічна проблема за рубежом. Здійснено спробу проаналізувати сучасний стан інституту батьківства в зарубіжних країнах та визначити чинники, що зумовлюють формування батьківства нового типу.

Постановка проблеми. XX століття характеризується кардинальними змінами в житті всього людства, оскільки значного впливу в цей період зазнав один з найстійкіших інститутів минулого – інститут сім'ї. Глобальна лібералізація життя спричинила переоцінку цінностей, знецінення авторитету церкви і шлюбу. Таке становище веде до краху сім'ї, а це означає занепад моралі, культури, особистості, нації, народу та країни.

Світові соціально-економічні та політичні трансформації сьогодення стають рушійною силою у виникненні нових моделей сім'ї, які суттєво відрізняються від традиційної патріархальної моделі. У нових сім'ях спостерігається відмова від патріархального розподілу ролей. Трактуються феномену батьківства набуває нового звучання та змісту, згідно з яким батькові відводиться активна, відповідальна участь у **виховному** процесі дитини, його фізична присутність у її повсякденному житті стає вирішальною. Якщо у розумінні традиційних суспільств батько поставав як годувальник і захисник, втілення чоловічої сили та інтелекту, уособлення влади та дисципліни, то в сучасних умовах він відіграє вже життєвоважливу, активну та відповідальну роль у житті та вихованні майбутнього покоління.

Сучасний стан інституту батьківства за кордоном вважаємо наслідком соціальних, політичних та економічних змін. Модерні стилі та форми функціонування сім'ї за рубежом, нові виховні практики та відкриття нових граней батьківства свідчать про його трансформації. Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю педагогічної рефлексії феномену батьківства у зарубіжних країнах на сучасному етапі їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення феномену батьківства викликає велику зацікавленість серед представників різних галузей науки: соціології, психології, педагогіки та ін. Необхідно виділити наступні праці, присвячені дослідженню різних аспектів батьківства: В. Сухомлинський (педагогічний аспект батьківства), М. Мід (культурологічна концепція), І.С. Кон

(батьківство як соціокультурний інститут), Р.В. Овчарова (психологічний аспект батьківства), Я. В. Ніколаєва (психологічний аспект виховання дитини у неповній сім'ї), О.А. Шаграєва (взаємозв'язок материнства і батьківства), Р.А. Гурко, І.В. Рибалко (соціологічний аспект батьківства), Р. Кемпбелл, Р. Дрейкурс, Ле Шан, Ф.В. Клайн, Д.Ф. Фей (моделі виховання дитини).

Метою даної статті є аналіз феномену батьківства за рубежом на різних етапах його розвитку.

Виклад основного матеріалу. На думку І.С. Кона, батьківство – універсальний і водночас наймінливіший та найпроблематичніший аспект маскулінності, що стосується як соціального інституту батьківства, так і конкретних його практик [2, 1].

Соціокультурні умови визначають специфічний стиль батьківства, відмінності материнства та батьківства, які варіюються від однієї культури до іншої. Зарубіжні дослідники цієї проблеми виділяють такі компоненти, що передбачають зміст батьківської ролі:

- кількість дружин та дітей, яку має і за яку несе відповідальність чоловік;
- рівень його влади над ними;
- кількість часу, яку він проводить безпосередньо поруч з дружиною/дружинами та дітьми в різному віці та якості цих стосунків;
- 4) міра батьківського догляду за дітьми;
- міра батьківської відповідальності за формування навичок і цінностей дітей;
- частотність його участі в ритуальних подіях, пов'язаних з дітьми;
- кількість та якість його праці для життєзабезпечення сім'ї та общини;
- кількість зусиль для захисту або збагачення ресурсів сім'ї або общини [4, 4].

Незважаючи на крос-культурні розбіжності, у розумінні традиційних суспільств первинний догляд за немовлятами всюди повинні були здійснювати в основному матері. Чоловік повинен був мати сім'ю, яку б він годував і захищав, однак в його обов'язки не входило нянчити та виховува-

КАТЕГОРІЯ БАТЬКІВСТВА У ЗАРУБІЖНІЙ ПЕДАГОГІЦІ: СОЦІО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

ти дітей. Фізичний контакт батька з маленькими дітьми був обмежений у багатьох народів, оскільки це могло стати перешкодою у формуванні соціальної дистанції між батьком і дитиною з метою зміцнення його батьківської влади. Наприклад, кавказькі народи дотримувалися правил уникнення або обмеження в спілкуванні батька з сином, утримання від прояву ласки та ніжності до нього. В деяких культурах існувала традиція виховання дітей в чужих сім'ях. Панувала думка, що природа не обдарувала чоловіка вмінням доглядати дітей.

Проте, як свідчить історія, батьківство не завжди було обов'язковим "інгредієнтом" сім'ї, воно частіше виражало приналежність до певної культури, а не біологічну функцію. Всі культури, які існують в людстві, поділяють на два типи: а) "батьківські", в яких батьківська роль чоловіка є вагомим; б) "безбатьківські", в яких чоловік постає здебільшого як самець, а не батько. Характерними рисами "безбатьківських" культур є велика чоловіча агресія, антагонізм між чоловіком і жінкою, холодні стосунки між членами сім'ї. Такий тип культури спостерігається в афро-азійському регіоні [4; 5].

У нашому культурному середовищі материнство є однією з головних іпостасей жінки, а соціальні характеристики материнської ролі детермінуються чіткіше, аніж батьківської. Р.В. Овчарова вказує на такі чинники невизначеності батьківської ролі порівняно з материнською: а) батьківські функції "об'єктивно" менш важливі та їх важче конкретизувати; б) історично вони інституційуються набагато пізніше; в) розподіл материнських і батьківських функцій базується на більш загальній статеворольовій диференціації, маючи соціальні та біологічні передумови [4, 5].

У сучасній сім'ї зарубіжних суспільств помітно знижується традиційна цінність батьківства під впливом емансипації жінок, залучення їх до трудової та громадської діяльності, тісного сімейного побуту, де місце батька вже не є домінуючим. Тоді як у традиційній патріархальній сім'ї, не враховуючи міжкультурні відмінності, з давніх-давен батько поставав в таких іпостасях: а) годувальник; б) персоніфікатор влади і найвищий дисциплінактор; в) приклад для наслідування; г) наставник у громадській та трудовій діяльності [2; 2]. Таким чином, батько як втілення влади та інструментальної ефективності завоював довготривалий і безперечний авторитет в минулому. Вважають, що сьогодні внесок батька у виховний процес стає значно меншим; така думка зумовлена занепадом традиційної статеворольової моделі поведінки. У наш час на зміну "абсолютному

монарху" прийшов "годувальник", в якого більше обов'язків, аніж влади. Феномен "нового" батьківства передбачає участь батька у сімейному житті, побуті та вихованні дітей. Зниження авторитету батька або його втрата загалом спричинена батьківською некомпетентністю стосовно вимог сучасності. Тепер чоловік своєю щоденною присутністю, демократичністю все більше спонукає дружину до критики, адже для того, щоб здобути авторитет мало бути успішним громадським діячем, працівником, слід стати активним, відповідальним, дбайливим і чуйним сім'янином, справжнім батьком у ставленні до дітей.

Цілком закономірним є поширене за кордоном у середині ХХ століття стереотипне сприйняття "сучасних батьків" як слабких і неадекватних. У зв'язку з цим зарубіжні вчені констатують:

- 1) зростання кількості сімей без батька;
- 2) мінімальність та бідність батьківських контактів з дитиною у порівнянні з материнськими;
- 3) педагогічна некомпетентність батька;
- 4) незацікавленість та нездатність батька здійснювати виховну функцію, особливо по догляду за немовлям [2, 1].

За словами І.С. Кона, найрозповсюдженішим і найпомітнішим свідченням "послаблення чоловічого начала" є значний зріст чисельності сімей без батька як результат збільшення частотності розлучень та одиноких матерів. В індустріально-розвинувих країнах кількість дітей, які виховуються без батька невинно зростає. У країнах Європейського Союзу в 1990 – 1991 рр. число сімей, що склалися з матері та дитини до п'ятнадцяти років, становило 5,7 %, в Греції – 20,4 %, а в Данії – 83,3 %. В Іспанії нараховують 11% сімей, в яких діти живуть і виховуються батьком, а в Італії – 0,7% [2, 1].

Лідером за кількістю неповних сімей є США, хоч Америка сповідує традиційні цінності та відводить сім'ї важливе місце в житті американського суспільства. Стрімке зростання кількості неповних сімей викликає тривогу з боку державної влади, церкви та соціальних служб країни. Таке становище змушує американців по-новому переосмислити цінність сім'ї. На думку американської вченої М. Вілсон, лише ідея стійкого та тривалого шлюбу є даром, який батьки повинні передавати своїм дітям з покоління в покоління [3, 29]. За статистичними даними, розлучення розповсюджуються в країні як стихійне лихо. Причиною збільшення розлучень в США є саме американське суспільство, яке припинило пропагувати міцний шлюб як необхідну умову здорової сім'ї, що й стало поштовхом для сьогоднішньої кризи.

Безперечним є той факт, що негативний вплив

КАТЕГОРІЯ БАТЬКІВСТВА У ЗАРУБІЖНІЙ ПЕДАГОГІЦІ: СОЦІО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

розлучення здійснюють найбільше на маленьких жителів США, які часто впадають в депресію, погано навчаються в школі, змінюють своє ставлення до навколишнього середовища та трансформують уявлення про своє майбутнє.

В Америці дитина найчастіше залишається з матір'ю після розлучення батьків, згідно зі статистикою так трапляється у 90% випадків, тому взаємовідносини батька та дитини набувають проблемного характеру, вони або обмежуються, або взагалі закінчуються. Батькові стає важко підтримувати свій авторитет в очах дитини, оскільки неможливість бути присутнім поруч значно послаблює його батьківський вплив. У 1995 році близько третини американців практично перестали спілкуватися зі своїми дітьми, так як чоловіки частково або самі втрачають інтерес до них, або матері перешкоджають цьому.

Зарубіжні науковці підкреслюють, що розлучення і шлюб є рішенням чоловіка та жінки, тому слід тільки їх звинувачувати в розпаді сім'ї. Американський соціолог П. Амато стверджує, що падіння якості сімейного життя в США часто спричинене відходом жінки від традиційної гендерної моделі поведінки. Було проведено дослідження серед американських одиноких чорношкірих матерів, результати якого довели, що батько, який проживає окремо, не відіграє важливої ролі в житті жінки, яка має роботу [3, 32]. Отже, задіяність жінки в трудовій діяльності, її фінансова незалежність є основним психологічним фактором для одинокої жінки, особливо коли чоловік недостатньо підтримує її та дитину соціально, економічно та психологічно.

Хоча кількість сімей без батька за кордоном зростає, проте це не завжди передбачає однозначну якість участі батька у виконанні його виховної функції. Протягом тривалого часу панувало стереотипне уявлення про те, що жінка краще виконує виховну функцію, оскільки чоловік ніколи не піклувався про дітей, особливо маленьких, не витрачав багато часу на спілкування з ними, всю відповідальність за виховання майбутнього покоління традиційно несла представниця слабкої статі. Сьогодні сучасний чоловік руйнує ці стереотипи всупереч закономірностям минулого, визнаючи статтеворольове рівноправ'я і переймаючи жіночі обов'язки. Дослідження 231 канадської соціально врівноваженої сім'ї показало, що тепер батько проводить з дітьми таку ж кількість позаробочого часу, як і мати. Порівняно з 70-ми рр. збільшення батьківської участі у вихованні нащадків, спілкуванні, грі та прийнятті рішень зросло втричі, а його доступність – вдвічі. В сучасних умовах американський батько проводить з

дітьми близько 1,9 год. в робочий день, 6,5 год. – у вихідні, тоді як 12 років тому це тривало лише 12 хв. в день. У 1990 рр. заангажованість батька складає понад 40%, а доступність – дві треті материнської. Згідно із зарубіжними дослідженнями, кількість часу, яку батько проводить з дитиною, виросла з 1960 рр. від 25% до 37% [2, 3]. Однак гендерне рівноправ'я не завжди передбачає рівний розподіл батьківських та материнських ролей. Наприклад, у Швеції, незважаючи на те, що з 1974 року сімейні обов'язки є цілком рівні, жінка витрачає на домашню роботу та догляд за дитиною у п'ять разів більше часу, ніж чоловік. З цього приводу Уейд Мак-Кей надає досить іронічного забарвлення визначенню чоловіка, називаючи його "не дуже доброю матір'ю" [8, 233].

Крім того, у США спостерігається тенденція бездітності, адже у 2000 році нараховується 48,7% жінок з однією дитиною і 29% – чоловіків, тому на одну дитину сьогодні витрачається значно більше часу [7, 1].

Як парадоксально це б не звучало, але все-таки тепер сім'я стає важливішою для американських чоловіків, ніж робота, та є чинником їхнього психічного благополуччя.

Розвитку сучасної тенденції нового, відповідального, активного батьківства сприяє також сімейна політика багатьох держав світу, надаючи батькові та матері рівноцінне право на отримання оплачуваної відпустки по догляду за дитиною.

У країнах Європейського Союзу окрім материнської відпустки, існує ще батьківська, яку батькові надає роботодавець. Як правило, така відпустка є набагато коротша від материнської та діє як її доповнення.

Сім країн ЄС пропонують чоловікові оплачувану батьківську відпустку. Так, в Австрії її тривалість становить 6 місяців, в Бельгії – 3 дні, в Данії – 10 днів, в Іспанії – 2 дні, в Франції – 3 дні, в Фінляндії – 1 тиждень, в Швеції – 2 тижні. Отже, тривалість батьківської відпустки в перерахованих країнах свідчить про ставлення держави до феномену батьківства. Наприклад, в Іспанії, яка вважається країною з традиційним розподілом гендерних ролей, відпустка тривалістю два дні має ритуальний характер, тоді як в Швеції двотижнева батьківська відпустка, з одного боку, залучає чоловіка до нової ролі батька, а, з іншого, дає можливість жінці відпочити після пологів. Крім цього, в Данії та Швеції з метою задіяння батька до догляду за новонародженою дитиною уряд прийняв рішення про збільшення відпустки батька на 1 місяць, якщо відпустку братиме він. Найближчим часом у Британії також планують прий-

КАТЕГОРІЯ БАТЬКІВСТВА У ЗАРУБІЖНІЙ ПЕДАГОГІЦІ: СОЦІО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

няти закон про надання чоловікам тримісячної оплачуваної відпустки [5, 1].

Окрім появи феномену “нового” батька, надання йому іншого статусу та водночас стрімкого зростання кількості сімей без батька, що свідчить про послаблення чоловічого начала, спостерігається масове небажання серед жителів зарубіжжя вступати в шлюб, що веде до зникнення сім’ї як соціокультурного інституту та знецінення її як цінності. Кафедра соціології сім’ї соціального факультету Московського державного університету ім. Ломоносова робить прогноз, згідно з яким через сто п’ятдесят років інститут сім’ї зазнає краху. Наприклад, за даними переписів 1990 року в Росії кількість подружніх пар становила 34 млн., а це на 2 млн. менше, ніж у попередньому переписі [1, 178]. У Бельгії на 100 шлюбів припадає 50 розлучень, в США за останніми даними 42% населення, що працює, є неодруженими, 40% власників помешкань проживають в самотності, а 35% не бажають одружуватися взагалі. Дослідження, проведене Мічиганським університетом, доводить, що 54% дипломованих жінок вважають можливим народжувати дитину, не вступавши в шлюб при цьому, а 40% двадцятилітніх дівчат припускають, що будуть виховувати свою дитину самостійно, якщо у віці тридцяти років вони не зустрінуть гідного чоловіка, з яким можна стати під вінець [1, 178].

Сучасні зарубіжні суспільства перейшли до нових моделей сім’ї, залишаючи традиційний шлюб позаду як пережиток минулого. У Європі великою популярністю користуються вільні, тимчасові стосунки, тобто коли представники чоловічої та жіночої статі (деколи однієї статі) проживають разом якийсь період часу. Досить поширеними стають так звані “гостьові” шлюби, коли подружжя перебуває в громадянському шлюбі, але проживають окремо [1, 180]. У такій моделі сім’ї любов, взаємодопомога та повага зберігаються, кожен з подружжя має свої обов’язки, але вони лише відпочивають разом, розділяють щасливі хвилини, а потім розбігаються по своїх домівках, таким чином, не створюючи один одному проблем у повсякденному побутовому житті. Особливої популярності такі стосунки набувають серед людей віком 30 – 40 років, коли їхня кар’єра досягає найвищих вершин. У результаті таких стосунків пара або розходиться, або переростає в повноцінну сім’ю. Такі раціональні відносини найчастіше зустрічаються в країнах Заходу.

Однак ще однією загрозою для суспільств зарубіжжя є домінування самотності, свідченням чого стає кількість самотніх людей. Наприклад, в столиці Швеції із занепадом легітимного шлю-

бу налічується найбільше число самотніх людей в світі. У Німеччині почали виготовляти фотошпалери для самотніх із зображенням симпатичного чоловіка або жінки, що створюють правдоподібну ілюзію присутності когось в кімнаті завдяки якості шпалер. Така “новинка” позбавляє жінку за кордоном від проблеми “чоловік вдома”, адже “настінний чоловік” не сварить, не випиває та не створює безлад у квартирі. У продажі є також компакт-диски із записом звуків: шум порохотяга, покашлювання, шелест сторінок, скрип дверей, кроки та ін. Не виникає жодної необхідності у жителів зарубіжжя шукати свою другу “половинку”, оскільки за допомогою сучасних винаходів людства можна створити повну ілюзію присутності когось поруч.

Що стосується духовного аспекту самотності, то ця проблема також поступово розв’язується. У Токіо з’явилася нова професія, представники якої сидять на вулицях і вислуховують душевні переживання незнайомих перехожих. Японські соціологи впевнені, що причиною появи такої професії є занадто високий темп сучасного життя, який людині не залишає часу навіть на розмову зі своїми близькими [1, 180].

Ми дійшли висновку, що сучасні зарубіжні суспільства характеризуються зниженням цінності сім’ї та розпадом традиційних статтеворольових моделей поведінки, свідченням чого є:

- 1) втрата авторитету шлюбу;
- 2) зростання кількості розлучень;
- 3) переважаюча більшість неповних сімей без батька;
- 4) відмова від традиційної патріархальної моделі сім’ї та поява її нових суттєво відмінних моделей.

З одного боку, перераховані явища можна трактувати як передумову кризи сім’ї, зниження міцності та стійкості сімейних відносин, падіння відповідальності та ролі батька у вихованні дітей у зв’язку з його нездатністю та незацікавленістю виконувати виховні функції, педагогічною некомпетентністю та обмеженістю контактів з дітьми.

З іншого, на сучасному етапі розвитку людства багато країн зарубіжжя намагаються подолати таке явище, як “суспільство без батька”, що є соціальною катастрофою та веде до демаскулінізації чоловіків, соціальної анархії та пасивної вседозволеності. Незважаючи на те, що традиційні ролі батька та чоловіка залишалися незмінними в різних суспільствах протягом багатьох поколінь, у наш час стереотип чоловіка, а, відповідно і батька, зазнає значних змін. Можемо констатувати факт, що основою модерної трансформації батьківства за рубежом є модифікація статтеворольо-

ПРО ДЕЯКІ МЕТОДИ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ СТЕРЕОМЕТРИЧНИХ ЗАДАЧ

вої системи останніх десятиліть, яка свідчить про більш інтенсивне конструювання батьківства нового типу, проявами якого стають нова роль батька, форми його активності, переоцінка та уточнення суспільством батьківських функцій, які істотно відрізняються від традиційної моделі батьківства. Головними ознаками нового типу батьківства сьогодні є послаблення ролі батька як авторитарного, інструментального та ізольованого від дитини, одночасне його залучення до сімейного побуту та присвоєння статусу активного, відповідального, дбайливого, емоційного учасника виховного процесу. Якщо раніше чоловік був втіленням влади та інструментальної ефективності, то в умовах сьогодення від нього очікують ласки, ніжності, повсякденної уваги та піклування про дітей, що змушує представників "сильної" статі набутти тих якостей, які давніше були притаманні лише жінці.

Висновки. Отже, розв'язання проблеми батьківства за рубежом вбачаємо не у поверненні в минуле, до патріархальних відносин, а у переосмисленні цінності сім'ї, пропагуванні ідеї міцного та тривалого шлюбу, в основі якого буде статеворольове рівноправ'я, що зумовить максимальне наближення, залучення чоловіка до сім'ї, особливо до процесу виховання дітей.

1. Дыхание любви (о семье и воспитании). – М.: Издательство Душепопечительского Православного Центра св. прав. Иоанна Кронштадтского, 2007. – 424 с.

2. Кон И.С. Современное отцовство // <http://sexology.narod.ru/info153.html>.

3. Николаева Я.Г. Воспитание ребенка в неполной семье. – М.: ВЛАДОС, 2006. – 159 с.

4. Овчарова Р.В. Научные предпосылки к анализу проблемы отцовства как воспитательной деятельности // <http://osp.kgsu.ru/ovcharova.htm>.

5. Рыбалко И.В. Трансформации отцовства в современной России: Автореф. дис. ... канд. социолог. наук. – Саратов, 2006. – 13 с.

6. Родители и дети // Под ред. Д.Я. Райгородский. – Учебное пособие по педагогике. – Самара: Издательский дом БАХРАХ-М, 2003. – 784 с.

7. США: отцовство и материнство приносят меньше счастья, чем десятилетия назад // <http://www.NEWSru.com>

8. MacKey W. C. The American Father: Biocultural and Developmental Aspects. NY 1996. – 250 p.

Ольга Овчар, вчитель математики
вищої категорії СЗШ №67
м. Львова

ПРО ДЕЯКІ МЕТОДИ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ СТЕРЕОМЕТРИЧНИХ ЗАДАЧ

У статті висвітлено питання розв'язування задач на перших уроках стереометрії в 10 класі.

Постановка проблеми. Формування навиків пошуку розв'язування задач, доведень теорем розглядається як один з основних аспектів навчально-виховного процесу. Учням цікавий сам процес пошуку, в них пробуджується інтерес.

Проблеми пошуку розв'язків задач хвилюють як вчителів, так і методистів та вчених. З цього приводу написано багато книг і статей. Однак не можна сказати, що ця проблема повністю розв'язана в школі.

Приступаючи до розв'язування, учень інтуїтивно шукає зв'язки між відомими елементами задачі і шуканими. Як правило, цей пошук ведеться хаотично. Просторові уявлення в багатьох десятикласниках розвинуті ще слабо. Досвід показує, що пошук у розв'язків у цьому випадку сприяє попередній розгляд моделі до задачі. Учні

швидше справляються з побудовою рисунка, глибше розуміють його особливості. Завдання вчителя полягає у тому, щоб систематизувати пошук розв'язку, привчати учнів аналізу умови. Перше, на що слід звернути увагу, це вимога задачі. Після цього учні разом з учителем складають схему розв'язування (це може бути короткий запис, скорочений схематичний запис та інше). Потім іде самостійне розв'язування задачі учнями.

Досвід показує, що на перших уроках на пошук розв'язку і складання схеми на уроці затрачається стільки часу, скільки і на саме розв'язування. Доцільно після повного розв'язку однієї задачі зробити аналіз 2 – 3 задач, накреслити шляхи їх розв'язування. Розв'язавши багато задач, учні набувають навиків розумової діяльності